

УДК 336.01, 658.14

Стащук Олена,
доктор економічних наук, професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра фінансів,
м. Луцьк, ORCID ID 0000-0003-2622-7353,
e-mail: Staschuk.olena@vnu.edu.ua

Шикун Володимир,
здобувач ступеня доктора філософії
зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра фінансів,
м. Луцьк, ORCID ID 0009-0008-8620-5379,
e-mail: Stalnov10@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2024-01-105-110>

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ СЕКТОРА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті розглянуто особливості функціонування сучасного бізнесу у сфері малого підприємництва в умовах невизначеності, зокрема в умовах воєнного стану. Обґрунтовано, що мале підприємництво є каталізатором інвестиційної діяльності в країні, фактором формування конкурентоспроможної економіки, зайнятості та доходів населення, а отже – й забезпечення фінансової безпеки країни загалом. Авторами ідентифіковано сутність малого підприємництва та встановлено його типологічні характеристики з урахуванням особливостей фінансової діяльності. Концептуалізовано теоретичне підґрунтя фінансової безпеки суб'єктів господарювання у сфері малого підприємництва. Виокремлено основні складові поняття «фінансова безпека суб'єктів малого підприємництва», до яких віднесено: суб'єкти, об'єкти, загрози та ризики, типологічні ознаки, принципи та функції. Визначено основні загрози та ризики фінансовій безпеці суб'єктів малого підприємництва. Охарактеризовано основні елементи системи забезпечення фінансової безпеки суб'єктів малого підприємництва.

Ключові слова: мале підприємництво, суб'єкти господарювання, фінансова безпека, фінансові інструменти, фінансові загрози, фінансові ресурси, фінансові ризики, елементи фінансової безпеки.

Olena Stashchuk,
Doctor of economics, Professor,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk; ORCID ID 0000-0003-2622-7353,
e-mail: Staschuk.olena@vnu.edu.ua

Shykun Volodymyr,
PhD's degree student,
specialty 072 Finance, banking and insurance
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk; ORCID ID 0009-0008-8620-5379
e-mail: Stalnov10@gmail.com

FINANCIAL SECURITY OF SMALL BUSINESS ENTITIES

The article examines the peculiarities of functioning of modern small business in the field of small entrepreneurship under conditions of uncertainty, in particular, under martial law. It is substantiated that small business is a catalyst for investment activity in the country, a factor in the formation of a competitive economy, employment and income of the population, and thus - ensuring the financial security of the country as a whole. The authors identify the

essence of small entrepreneurship and establish its typological characteristics, taking into account the peculiarities of financial activity. The authors conceptualize the theoretical basis for the financial security of business entities in the field of small business. The author's own approach to the definition of the concept of "financial security of small businesses" is proposed, which consists in the functioning of a system of the most efficient formation and use of financial resources of a small enterprise, which ensures the protection of the financial interests of its owners, timely identifies and neutralizes external and internal threats and risks of financial activity in order to achieve financial balance in the enterprise. The main components of the concept of "financial security of small business entities" are identified, which include: subjects, objects, threats and risks, typological features, principles and functions, and each of these elements is characterized. It is noted that the allocation of such basic components of financial security of small business entities allows for a deeper understanding of the mechanism of its provision, as well as identifying problems of formation and areas for strengthening. The authors identify the main threats and risks to the financial security of small businesses. The main elements of the system of ensuring financial security of small businesses are characterized.

Keywords: small business, business entities, financial security, financial instruments, financial threats, financial resources, financial risks, elements of financial security.

Постановка проблеми. Сектор малого підприємництва виконує важливу роль не лише у розвитку економіки України загалом, а й у забезпеченні її фінансової безпеки. Бізнес-середовище, яке виникає внаслідок активного й ефективного функціонування підприємств малого бізнесу, характеризується високим рівнем конкурентоспроможності, достатньо високими обсягами здійснення інвестиційної діяльності, впровадженням інноваційних продуктів, створенням нових робочих місць. Разом з тим, суб'єкти малого підприємництва здійснюють суттєвий внесок до доходної частини бюджетів місцевих рівнів як основні платники єдиного податку та податку з доходів фізичних осіб. Усе вище зазначене, без сумніву, зміцнює й фінансову безпеку держави. Водночас, у забезпеченні фінансової безпеки фінансової системи загалом, неабияку роль відіграє й фінансова безпека суб'єктів господарювання сектору малого бізнесу.

Малі підприємства функціонують нині в нестабільних та невизначених умовах, продиктованих повномасштабним вторгненням росії в Україну, що призвело до негативних наслідків для здійснення господарської діяльності таких суб'єктів господарювання, зокрема: недоотримання прибутку; неможливість провадження діяльності через збитковість та банкрутство; потреба у релокації підприємств на початкових стадіях воєнних дій; відсутність доступу до фінансових ресурсів та їх висока вартість; порушення ланцюгів постачання, посилений тиск з боку контролюючих органів, неможливість планувати свою діяльність більше, як на 2 – 3 тижні, безпекові ризики тощо.

Водночас, малі підприємства за умов належної державної політики підтримки їх розвитку можуть зайняти провідне місце у підтриманні економіки України у воєнний період та безпосередньо у повоєнному відновленні нашої країни. З огляду на вище зазначене, забезпечення високого рівня фінансової безпеки таких суб'єктів господарювання стає об'єктивною необхідністю, адже сучасне бізнес-середовище потерпає від впливу низки макроекономічних та мікроекономічних загроз та ризиків, що негативно впливає на стан фінансової безпеки суб'єктів господарювання сектору малого підприємництва в Україні. Разом з тим, виникає значна кількість проблемних питань, пов'язаних із ідентифікацією адекватних напрямів зміцнення фінансової безпеки малого підприємництва в умовах обмежених ресурсів та невизначеності зовнішнього середовища. Принципові зміни у підходах управління суб'єктами господарювання у сфері малого підприємництва, в організації збутових процесів, застосуванні нових технологій, сучасних способів фінансування вимагає у них також вирішення питання ефективного та безпечного функціонування малого підприємництва в сучасних умовах господарювання, водночас практична площина цього завдання полягає у розробці тактичних та стратегічних рішень щодо забезпечення фінансової безпеки малого підприємництва, які не лише будуть відповідати викликам та загрозам вітчизняної економіки, але й сприятимуть стійкому розвитку сфери малого підприємництва. Отже, актуалізація даного питання свідчить про наявність об'єктивної потреби у дослідженні концептуальних аспектів забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання сфери малого підприємництва в умовах невизначеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження проблематики фінансової безпеки суб'єктів господарювання у сфері малого бізнесу загалом висвітлюють ключові теоретичні аспекти, що стосуються цього актуального питання. Водночас, не можна стверджувати й про їх різноманітність та значну чисельність. Існуюча фінансово-економічна література у своїй більшості розглядає проблематику забезпечення виробничих та торгівельних підприємств, банківських установ тощо. Спостерігаємо також наукові праці, що відображають особливості забезпечення або формування фінансової безпеки суб'єктів господарювання без виокремлення їх організаційно-правової форми господарювання, видів економічної діяльності, масштабів господарської діяльності. Зокрема, дослідження у сфері фінансової безпеки держави та суб'єктів господарювання проводили такі вітчизняні науковці, як: Ареф'єва О. В., Барановський О. І., Бланк І. О., Єпіфанов А. О., Кудрицька Ж. В., Куцик В. І., Лаврова Ю. В., Сусіденко О. В., Фучеджи В. І., Шелест В. В. та інші. Фінансова безпека підприємств стала також предметом наукової розвідки й таких зарубіжних вчених-економістів, як Р. Акофф, М. Альберт, І. Аннсофф, Й. Джанг, Р. Кортес-Конде, Т. Коупленд, М. Мескон, Ф. Хедоурі та інші.

Водночас, проблематика фінансової діяльності малого бізнесу щодо фінансової діяльності є предметом дослідження таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: С.М. Демченко, Дж. Стонер, Е. Долан, С.О. Клименко, Т.Д. Косова, О. М. Кравчук, М.І. Крупка, В.О. Лук'яненко, В.С. Пономаренко та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи той факт, що існуючі дослідження у сфері фінансової безпеки суб'єктів господарювання є переважно узагальнюючими для всіх типів підприємницьких структур, потребує наукової концептуалізації фінансова безпека малого підприємництва з урахуванням особливостей його фінансової діяльності. Тому, для поглиблення розуміння фінансової безпеки, метою нашої статті є послідовний розгляд опорних понять, зокрема фінансової безпеки малого підприємництва, загроз та ризиків фінансовій безпеці, елементів системи фінансової безпеки суб'єктів господарювання сектору малого підприємництва та інших.

Виклад основного матеріалу. Багатогранність та неоднозначність поняття фінансової безпеки вимагає від дослідників та практиків постійного вдосконалення його трактування з урахуванням умов функціонування тих чи інших економічних агентів, а також його сутнісних характеристик. Узагальнення фінансової літератури показує, що у наукових колах відсутній узгоджений підхід щодо розуміння поняття фінансової безпеки суб'єктів господарювання, особливо з урахуванням масштабів діяльності підприємства, його організаційно-правової форми господарювання, форми власності тощо.

Розглянемо основні позиції науковців щодо формулювання поняття фінансової безпеки суб'єкта господарювання. Так, Лаврова Ю. В. у своїх працях зазначає, що фінансова безпека підприємства – це система, яка забезпечує стабільність важливих фінансових пропорцій розвитку підприємства, які формують захищеність його фінансових інтересів у балансі з фінансовими інтересами його економічних агентів [2]. Кудрицька Ж. В. стверджує, що фінансова безпека є збалансованим станом його елементів та підсистем як окремої економічної системи, що можуть бути виражені кількісними чи якісними показниками, характеризується стійкістю до негативних впливів внутрішнього та зовнішнього середовища, здатністю забезпечити її ефективне функціонування та економічне зростання [3].

Як бачимо, у запропонованих авторами підходах є спільні та відмінні ознаки їх трактування, проте усі визначення є універсальними та не відображають особливостей фінансової діяльності тих чи інших суб'єктів господарювання. На наш погляд, такий підхід до трактування поняття фінансової безпеки є справедливим для загального розуміння зазначеної категорії, проте визначаючи фінансову безпеку конкретного суб'єкта господарювання необхідно враховувати типологічні характеристики такого суб'єкта господарювання, його фінансову діяльність, вид та масштаби діяльності, що дозволить більш точно відобразити ризики та загрози фінансовій безпеці, а також розробити напрями її зміцнення з урахуванням фінансових інтересів економічних агентів.

Відповідно до Господарського кодексу України до суб'єктів малого підприємництва належать:

- фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та

річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

- юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [4].

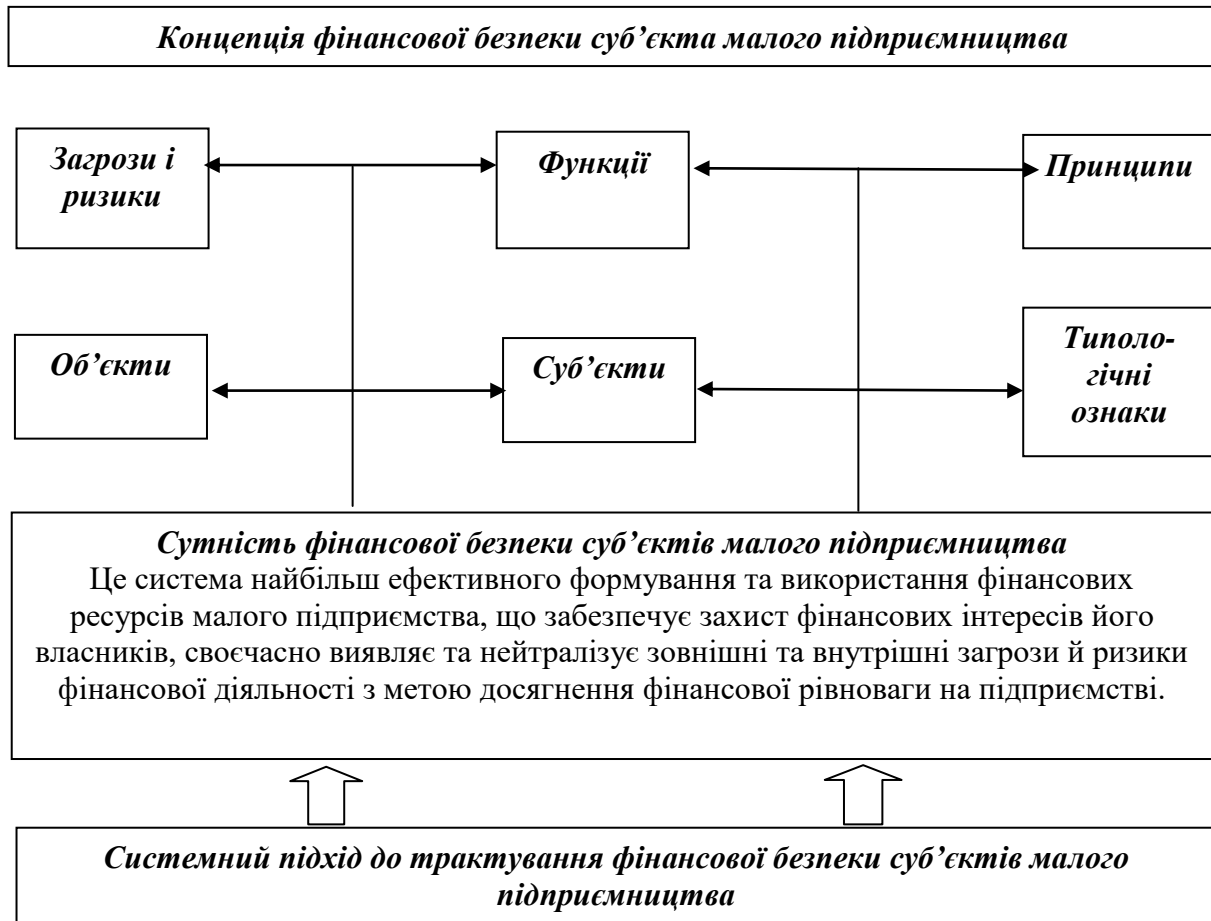

Рис. 1. Системний підхід до формулювання фінансової безпеки суб'єктів малого підприємництва.

Отже, використовуючи системний підхід до розуміння поняття «фінансова безпека суб'єктів малого підприємництва», вважаємо, що основними складовими такого поняття є: загрози і ризики, об'єкти та суб'єкти, функції, принципи, типологічні ознаки. Виокремлення таких базових компонентів фінансової безпеки суб'єктів підприємництва у сфері малого бізнесу дозволяє більш глибоко зрозуміти механізм її забезпечення, а також виявити проблеми формування та напрями зміцнення.

На наш погляд, фінансова безпека суб'єктів малого підприємництва – це система найбільш ефективного формування та використання фінансових ресурсів малого підприємства, що забезпечує захист фінансових інтересів його власників, своєчасно виявляє та нейтралізує зовнішні та внутрішні загрози й ризики фінансової діяльності з метою досягнення фінансової рівноваги на підприємстві.

На рис. 1 виокремлено складові поняття «фінансова безпека суб'єкта малого підприємництва». Одним із базових елементів зазначеного поняття є загрози і ризики фінансовій безпеці. Загрози фінансовій безпеці є тими чинниками, які формують негативні передумови функціонування того чи

іншого суб'єкта господарювання, призводять до зниження ефективності його функціонування та знижують рівень фінансової безпеки підприємства. Водночас ризики фінансової безпеки можна відобразити та обчислити математично, вони полягають у ймовірності недоотримання очікуваних результатів фінансової діяльності суб'єктів малого підприємництва [6]. Так, загрозами фінансовій безпеці суб'єктів малого підприємництва є: часті зміни законодавчо-нормативної бази; екстремальні умови функціонування (пандемія covid-19, воєнний стан); висока вартість позикових ресурсів; складний доступ до позикових ресурсів; порушення платіжної дисципліни з контрагентами; низький рівень інвестиційної привабливості бізнесу; високий рівень оподаткування та підвищений податковий тиск на суб'єктів малого підприємництва; високий рівень тіньової економіки; падіння доходів населення та платоспроможного попиту; зростання витрат на логістичні операції; високий рівень інфляції тощо [6; 7].

Ще однією складовою поняття «фінансова безпека суб'єктів малого підприємництва» є об'єкти фінансової безпеки, до яких доцільно віднести: власний капітал, позиковий капітал, форми безготівкових розрахунків, фінансова рівновага та кредитоспроможність, податкові та страхові платежі, трансакційні витрати.

Разом з тим, суб'єктами фінансової безпеки суб'єктів господарювання сектору малого підприємництва є власники, фізичні особи-підприємці, кредитори, трудовий колектив (за наявності), покупці, постачальники [6;7].

Функції фінансової безпеки суб'єктів малого підприємництва є одним із структурних елементів фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Саме функції фінансової безпеки дозволяють виявити сутність самої безпеки. Науковці у сфері фінансів не мають єдиного узгодженого підходу щодо їх виокремлення, разом з тим запропоновані функції носять універсальний характер для усіх суб'єктів господарювання, незалежно від форми власності, масштабів діяльності та організаційно-правової форми господарювання. Разом з тим, на наш погляд, до функцій фінансової безпеки суб'єктів господарювання у сфері малого бізнесу варто віднести такі: захисна, управління фінансовими ресурсами, функція фінансової рівноваги, інвестиційна.

Враховуючи особливості фінансової діяльності суб'єктів підприємництва у сфері малого бізнесу [5], вважаємо, що типологічними характеристиками фінансової безпеки суб'єктів малого підприємництва є:

- здатність оперативного прийняття фінансових рішень;
- основним критерієм фінансової безпеки є досягнення фінансової рівноваги такого суб'єкта господарювання;
- особливості оподаткування;
- функціонування переважно за рахунок власних фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, що генерує більш високий рівень ризику;
- акумулювання позикового капіталу обмежено обсягами застави.

Висновки. Підсумовуючи вище зазначене, варто наголосити, що вітчизняні суб'єкти підприємництва у сфері малого бізнесу з 2022 року функціонують в надскладних умовах воєнного стану, що спричиняє потребу у динамічному реагуванні на їх нейтралізацію та створює нові. Усе це знижує стан фінансової безпеки підприємств малого бізнесу, що й без того працюють в умовах нестачі фінансових ресурсів. З метою перспективного забезпечення високого рівня фінансової безпеки суб'єктів малого бізнесу необхідним є розробка дієвого механізму її зміцнення з урахуванням найбільш релевантних загроз впливу на неї. Підґрунтям для його формування може стати розробка дієвого механізму управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання сектору малого підприємництва із застосуванням сучасних фінансових інструментів.

Джерела та література

1. Длігач А. Як почуваються малий і середній бізнеси під час війни. Результати дослідження. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/6/703949> (дата звернення 18.01.2024)

2. Лаврова Ю. В. Фінансова безпека підприємства: класифікація загроз. Економічний аналіз. 2011. № 9, Ч 2. С. 274-277. URL:http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/2011_9_2/pdf/lavrova.pdf. (дата звернення 15.01.2024)
3. Кудрицька Ж. В. Система управління фінансовою безпекою підприємства. Ефективна економіка. 2012. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення 18.01.2024)
4. Господарський кодекс України. URL: <http://surl.li/rskqc> (дата звернення 10.01.2024)
5. Кравчук О. М., Лещук В. П. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2009. 508 с.
6. Стащук О. Сучасна парадигма фінансової безпеки акціонерних товариств: монографія. Тернопіль, 2018. 398 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/19977> (дата звернення 12.01.2024)
7. Соломіна Г. В. Забезпечення фінансово – економічної безпеки підприємництва: навчальний посібник. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 234 с.

References

1. Dliach A. (2023). Yak pochuvayut'sya малы i seredniy biznesy pid chas viyny. Rezul'taty doslidzhennya [How small and medium-sized businesses feel during the war. Research results]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/6/703949> [in Ukrainian].
2. Lavrova, Yu. V. (2011) Finansova bezpeka pidpriemstva: klasyfikatsiia zahroz, Ekonomichniy analiz, vol. 9, part 2, pp. 274-277, Available at: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/2011_9_2/pdf/lavrova.pdf [in Ukrainian].
3. Kudrytska, Zh. V. (2012), Systema upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva, Efektyvna ekonomika, vol. 1, Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> [in Ukrainian].
4. Hospodars'kyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]. Available at: <http://surl.li/rskqc> [in Ukrainian]
5. Kravchuk O. M., Leshchuk V. P. Finansova diyal'nist' sub'yektiv pidpriyemnytstva: navch. posib. [Financial activity of business entities: education. manual] K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2009. 508 p. [in Ukrainian]
6. Stashchuk O. (2018). Suchasna paradyhma finansovoyi bezpeky aktsionerlykh tovarystv: monohrafiya. [Modern paradigm of financial security of joint-stock companies: monograph.]. Ternopil'. 398 p. Available at: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/19977> [in Ukrainian].
7. Solomina H. V. (2018). Zabezpechennya finansovo – ekonomichnoyi bezpeky pidpriyemnytstva: navchal'nyy posibnyk. [Ensuring financial and economic security of entrepreneurship: a study guide] Dnipro: Dnipropetrovs'kyi derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav, 2018. 234 s. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.01.2024 р.